

Choro, de ziel van de Braziliaanse muziek

Remko de Landmeter

Rond 1870 ontstond in Rio de Janeiro een muzikale stroming, waarin Europese dansmuziek, zoals walsen en polka's, werd samengesmolten met de ritmes uit Afrika, die eerder door slaven naar Brazilië waren meegenomen. Zo ontstond er een nieuw soort Braziliaanse muziek met een sterk Afro-Europees karakter, choro genoemd.

Het was augustus 2004 in Goiânia in Brazilië. 'Choro com sotaque Holandes' ('Choro met een Nederlands accent') stond er in de Braziliaanse krant. Diezelfde avond was mijn eerste choro-concert in een 'clube de choro'. Een concert met Mauricio Carrilho, gitarist, componist, onderzoeker van choro en eigenaar van Acari Records, het eerste choro platenlabel in Brazilië. In de wereld van de choro is hij een absolute specialist. Gedurende een aantal weken had ik zijn composities vanaf cd bestudeerd, en de avond voor het concert hadden we een klein uurtje gerepeteerd. De clube de choro, vergelijkbaar met een jazzclub, zat die avond vol met liefhebbers, kenners, muzikanten en ook nieuwsgierigen die benieuwd waren naar die 'flautista Holandes' die 'hun' choro zou gaan vertolken. Met mijn instrumentarium van fluit, piccolo en altfluit, omringd door fantastische Braziliaanse muzikanten en een misstijl publiek, begon ik aan mijn Braziliaans choro avontuur...

Choro

Choro (spreek uit: sjoroe) betekent in het Portugees letterlijk 'huilen', maar er is een theorie dat de naam choro een afgeleide is van 'coro', koor, of 'xolo', een oude Afrikaanse dans. Het behoort zonder twijfel tot de belangrijkste muzieksoorten uit Brazilië en heeft een grote waarde, vergelijkbaar met jazz, tango en flamenco.

Choro is een voornamelijk instrumentaal genre, dat gekenmerkt

wordt door virtuositeit en improvisatie, met één of meer solisten. De vorm is meestal AABBACCA, met nagenoeg altijd een afwisseling van mineur naar majeur of andersom. Begeleidingsinstrumenten zijn gitaar en zevensnarige gitaar, die met zijn zevende bassnaar contrapuntmelodieën improviseert. Daarnaast heeft de 'cavaquinho', een kleine, uit Portugal afkomstige viersnarige gitaar, vaak een solofunctie, maar deze is ook veelal te horen in de begeleiding. Hét percussie-instrument in choro en later ook in de samba is de 'pandeiro', vergelijkbaar met de tamboerijn. Dit instrument vraagt om een specifieke slagtechniek, die een ongekend swingend karakter aan de muziek geeft. Als solo-instrument werd in eerste instantie voornamelijk fluit of klarinet gebruikt; later werd de variatie groter en kon ieder denkbaar instrument soleren. Maar de fluit stond centraal en was, en is nog steeds, bijzonder populair in choro en andere Braziliaanse muzieksoorten.

Choro kreeg een prominente plaats in de ontwikkeling van de muzikale identiteit in Brazilië en groeide uit tot een populaire muziekstijl. In de jaren twintig liep deze muziek naadloos over in de samba, en later in de bossanova. Sommige titels zijn wereldwijd bekend geworden, zoals *Tico-tico no fubá* en *Brasileirinho*. Sinds zijn ontstaan is bijna iedere Braziliaanse componist door deze muziekvorm beïnvloed, en velen componeerden dan ook hun eigen choro's, zoals Villa-Lobos,

Joaquim Antonio da Silva Callado

Nazareth, Baden Powell, Tom Jobim, Chico Buarque, Hermeto Pascoal en vele anderen. Villa-Lobos zei: "Choro is de essentie en de ziel van de Braziliaanse muziek".

Kappermuzikanten

De eerste choro-orkesten ontwikkelden zich uit de slavenorkesten, die als voornaamste instrumenten de gitaar en de cavaquinho hadden. Als de slavenorkesten Europese dansen speelden, hadden ze altijd de neiging om het ritme te 'creoliseren' met syncopen. Tegen het eind van de achttiende eeuw werden zwarte muzikanten hogelijk gewaardeerd, en daarnaast werden ze beschouwd als degenen die een nieuwe soort stedelijke publieke dienst verzorgden: ze brachten amusementsmuziek. Klanten van herenkappers verwachtten om naast geknipt en geschoren ook

vermaakt te worden. De kappers waren vaak slaven of voormalige slaven.

Het was in het begin van de negentiende eeuw heel gewoon dat veel kappermuzikanten deel uitmaakten van populaire bands, die bekend stonden als 'barbeiros' (kappers). Zij speelden muziek in populaire stijl met een repertoire dat bestond uit lundus (dansvorm uit Angola), chulas (populaire dans van Portugese afkomst), marsmuziek, quadrilles (Franse gezelschapsdans), fandango's (Spaans danslied) en maxixes (een mengvorm van diverse dansen met een duidelijk Afrikaanse oorsprong), maar ook Europese walsen en polka's, die op hun eigen manier gearrangeerd werden. Met name de polka was erg hip in die tijd. De barbeiros waren de directe voorlopers van de choro-bands, die voor het eerst rond 1870 verschenen. Dit gold ook voor de brandweerkorpsen en militaire bands die choro in hun repertoire opnamen.

Choro en fluit

De eerste choro-componist in Brazilië was de fluitist Joaquim Antonio da Silva Callado (1848-1880), een mulat uit Rio de Janeiro, afkomstig uit een slavenfamilie. Hij wordt de 'vader van de choro' genoemd. Hij was een virtuoos fluitist en schreef vele composities. In 1870 vormde hij de groep 'Choro Carioca'. Carioca is de naam van de inwoners van Rio de Janeiro.

Tot dan toe werd er vooral in orkesten en bands choro gespeeld, Callado koos echter voor een kleinere bezetting. Met gitaar, cavaquinho, pandeiro en fluit ontstond het ideale kwartet voor de choro-vertolking, zoals de standaard is tot op de dag van vandaag. In die tijd speelden fluitisten, ook Callado zelf, op ebbenhouten fluiten. Deze waren bijzonder populair in het oude Rio de Janeiro.

Een interessant gegeven is het feit dat de Belgische fluitist en componist Mathieu-André Reichert (1830-

Os Oito Batutas met rechts Pixinguinha

1880) een goede vriend was van Callado. Hij was de eerste fluitist die in Brazilië de zilveren Böhmfluit introduceerde. Evenals Callado was ook hij een virtuoos op zijn instrument en een begenadigd componist. Er zijn vele verhalen bekend over de vriendschap en rivaliteit tussen deze twee fluitisten. Reichert bracht in Brazilië het grootste deel van zijn leven door en liet zich rijkelijk inspireren door de muziek uit dit land, wat duidelijk terug te horen is in zijn composities. Joaquim Callado heeft een groot repertoire van choro's, polka's, walsen, lundu's en quadrilha's nagelaten, waaronder de beroemd geworden composities *Carnaval de 1870* en *Flor amorosa*. Deze laatste wordt gezien als de eerste genoteerde choro.

Pixinguinha

Alfredo da Rocha Vianna Jr. (1897-1973), beter bekend onder de naam Pixinguinha, mag gezien worden als de grootste choro-componist aller tijden in Brazilië. Zijn vader was een gerespecteerd fluitist, die veel te horen was in de 'rodas de choro', choro jamsessies. Pixinguinha ontving dan ook van hem zijn eerste fluitlessen en ontwikkelde zich tot een ware virtuoos op zijn instrument.

In 1919 richtte Pixinguinha de groep 'Os Oito Batutas' op. In een

bezetting van piano, gitaren, cavaquinho, percussie, zang en fluit speelde deze groep aanvankelijk in de foyers van de filmhuizen en theaters in Rio de Janeiro. Omdat het om een 'zwarte' band ging mochten zij niet op het podium spelen, dat louter voor prestigieuze blanke musici was. Werd het eerst nog als een schandaal gezien dat een 'zwarte' band in de grote hal van het theater speelde, slechts een jaar later werden ze door de regering gevraagd om op te treden voor de Belgische koning, die Brazilië bezocht.

Pixinguinha werd met zijn groep enorm populair, en menig bezoeker van de filmhuizen kwam dan ook niet voor de film, maar voor deze acht opvallende musici. Het succes was zo groot dat zij werden uitgenodigd om naar Parijs te gaan om daar in de week van de moderne kunst op te treden. De Europese tournee van de Oito Batutas maakte van de choro een internationaal fenomeen.

Tijdens hun verblijf in Parijs kwamen zij in aanraking met de jazz, een muziekstijl die goed aansluit bij choro. Pixinguinha is naast fluit ook saxofoon gaan spelen en verwerkte meer jazzharmonieën in zijn composities. Door financiële problemen gedwongen sloot Pixinguinha zich in 1940 aan bij de groep van een

andere befaamde fluitist, Benedito Lacerda (1903-1958). Vanaf dat moment speelt Pixinguinha voornamelijk saxofoon, met veelal geïmproviseerde contrapuntlijnen tegenover de fluitsolo's. Samen schrijven zij de beroemd geworden choro's *Um a Zero*, *Ingênuo* en *Segura Ele*.

Pixinguinha schreef meer dan zeshonderd instrumentale stukken, van walsen en polka's tot maxixes, samba's en choro's. Hij vestigde een nieuwe standaard voor choro-muziek en zorgde ervoor dat de Braziliaanse populaire instrumentale muziek zich in de twintigste eeuw verder ontwikkelde.

Een andere belangrijke choro-fluitist die niet vergeten mag worden, is Altamiro Carrilho (geb. 1924). Door zijn virtuositeit en improvisa-

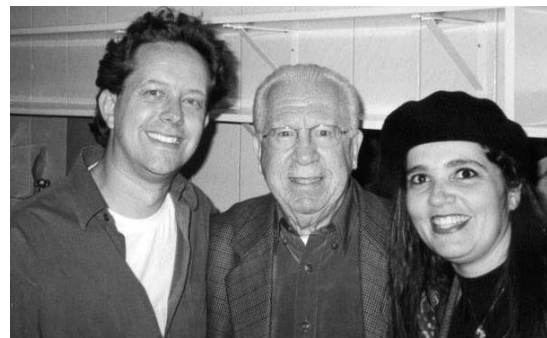
Het duo Lacerda / Pixinguinha

tievermogen is hij een referentie voor het fluitspel in Brazilië. Deze nog steeds actieve fluitist heeft zo'n 200 choro-composities en meer dan 100 opnamen (lp's en cd's) op zijn naam staan. Met zijn 81 jaar componeert hij nog steeds en geeft hij nog concerten in heel Brazilië. Daarnaast heeft hij in Rio de Janeiro zijn eigen radioprogramma met choro.

De huidige choro

De populariteit van de choro nam in de jaren veertig en vijftig sterk af, mede door de opkomst van de samba en de bossanova. Maar sinds een aantal decennia kreeg de choro een opvallende comeback. Hoewel het in de muziekindustrie zijn commerciële beperkingen heeft, is de choro door de jonge generatie in Brazilië herontdekt. Aan de wekelijkse workshops in Rio de Janeiro doen zo'n 450 muzikanten mee, om maar aan te geven hoe choro leeft! Verschillende steden hebben choroscholen, en het is interessant om te zien hoe hoog de kwaliteit van deze jonge musici is. De hedendaagse choro omvat een diversiteit aan stijlen in alle denkbare bezettingen: van kamerorkest en big-bands tot op jazz geïnspireerde combo's met hun onmiskenbaar Braziliaans geluid. Omdat improvisatie zo een prominente rol heeft in deze Braziliaanse muziekstijl, is het uitermate geschikt in mengvorm met jazz, wat in de huidige choro veel te horen is. Er wordt gespeeld tijdens de 'rodas de choro' in huiskamers, cafés, theaters en concertzalen. Zelfs al wordt choro soms gezien als muziek van de middenklasse, het brengt mensen samen van alle rassen en leeftijden.

Brazilië is een land met tegenstellingen: het heeft grote sociale contrasten, en een groot deel van de bevolking is aan het worstelen om te overleven, maar de blijdschap, *a alegria*, wint altijd. En in dit gevecht tussen blijdschap en

Remko de Landmeter, Altamiro Carrilho en pianiste Andréa Teixeira in Brasilia, Brazilië.

droefheid speelt muziek een grote rol. Choro heeft een ziel in zich die mensen samenbrengt en vreugde geeft.

Met dank aan: Mauricio Carrilho, Andréa Luisa Teixeira, Sonia Genu en Toninho Roldão.

Bronnen

André Diniz, Joaquim Callado 'O Pai dos Chorões', Rio de Janeiro 2002.

André Diniz, *Almanaque do Choro, a historia do chorinho*, Jorge Zahar, Rio de Janeiro 2004.

Mário Séve, *O vocabulário do choro*, Lumiar Editora, Rio de Janeiro 1999.

Discografie

Pixinguinha – 100 anos. BMG Brasil 7432140286-2).

Leonardo Miranda toca Joaquim Callado. Acari Records.

Joaquim Callado – O Pai dos Chorões. Collectie van 5 cd's met boekje.

'Principios do choro', Collectie van 15 cd's met bladmuziek, 50 verschillende componisten (tijdgenoten van Callado).

Websites

www.acari.com.br

www.pixinguinha.com.br

www.altamirocarrilho.com.br

Film

Brasileirinho.

Regie: Mika Kaurismäki.

reedvoo